

Tarihi, İstanbul 1930, s. 429; a.mlf., *Türkçede Roman Hakkında Bir Deneme*, İstanbul 1936, tür.yer.; Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyat Tarihi*, İstanbul 1956, s. 266-268; Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*, İstanbul 1965, I, 56-59; Pertev Naili Boratav, *Folklor ve Edebiyat*, İstanbul 1982, I, 309-312; Yasemin Aras, *Bir Hikâye Olarak Emin Nihad Bey'in Müsameretnâmesi Üzerine Bir İnceleme* (yüksek lisans tezi, 2006), EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Hilal Aydın, *19. Yüzyıl Osmanlı-Türk Edebiyatında Öykü* (yüksek lisans tezi, 2008), Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 98-117; Ekrem Işın, "Emin Nihat ve XIX. Yüzyılın Büyük Sorusu", *Oluşum*, sy. 44, Ankara 1981, s. 13-22; G. Gonca Gökalp, "Osmanlı Dönemi Türk Romanının Başlangıcında Beş Eser", *HÜFEFD*, XVI/3 (1999), s. 195-197; Fazıl Gökçek, "Müsâmeretnâme Yayını (mı?)", *İlmî Araştırmalar*, sy. 5, İstanbul 2003, s. 151-160; Selim İleri, "Müsâmeretnâme'nin Bilinmeyen Yazan", *Zaman*, İstanbul 4 Nisan 2009; İbrahim Yıldırım, *Müşteki Aşklar Kitabı Müsameretname'nin Muharriri Emin Nihad Bey Kimdir?*, www.altkitap.net. (01.09.2015).

MUSTAFA UZUN

EMİRÜ'İ-EVTÂN

(bk. VATAN BEYİ).

ENBÂBÎ

(bk. İNBÂBÎ).

ENMÂTÎ, Ebü'l-Kâsım

(أبو القاسم الأنماطي)

Ebü'l-Kâsım Osmân
b. Saïd b. Beşşâr el-Ahvel
el-Enmâtî
(ö. 288/901)

Şâfiî fakihî.

Bağdatlı olup hayatına dair yeterli bilgi yoktur. Enmâtî nisbesinden desenli halı, yaygı gibi bir dokuma türü olan "nemât" işiyle uğraştığı anlaşılmaktadır. Bilinmeyen bir tarihte Bağdat'tan Mısır'a giderek Şâfiî'nin talebelerinden Müzenî ile Rebî b. Süleyman el-Murâdî'nin derslerine katıldı. Daha çok Müzenî'den faydalandı ve kendisinden on yıl boyunca fıkıh öğrendi. Her iki hocasından hadis rivayet etti. Ancak Zehebî rivayet çağına gelmeden önce vefat ettiği için kendisinden çok az sayıda rivayet aktarıldığını belirtir. Talebeleri arasında Ebü'l-Abbâs İbn Süreyc, Ebü Saïd Hasan b. Ahmed İstahrî, Ebü Ali İbn Hayrân, Mansûr et-Temîmî ve Ebü Hafs İbnü'l-Vekîl gibi Şâfiî âlimleri vardı. Ebü Bekir eş-Şâfiî de kendisinden rivayette bulundu. Enmâtî 288 Şevvalinde (Ekim 901) Bağdat'ta vefat etti.

Enmâtî'yi fıkıh ve özellikle Şâfiî mezhebi tarihinde önemli kılan husus Bağdat'taki faaliyetleriyle bölgede Şâfiî'nin fikhına tekrar ilgi uyandırmış olmasıdır. Şâfiî 199 (815) yılının sonlarında Bağdat'tan Mısır'a gittiğinde geride Za'ferânî, Kerâbîsî, Ebü Sevr ve İbn Hanbel gibi talebelerini bırakmıştı. Bunlardan ilk ikisi ona olan bağlılıklarını sürdürmekle birlikte sahip buldukları birikimin Şâfiî'nin "kadîm mezhebi"ni temsil etmesi ve o dönemde "mihne" sürecinde yaşanan sıkıntılar yüzünden Şâfiî'nin fikhını Bağdat'ta üst düzeyde temsil edememiş, Ebü Sevr ve İbn Hanbel'in de zamanla daha farklı fikhî anlayışları benimsemesiyle Bağdat'ta Şâfiî fikhı unutulmaya yüz tutmuştur. Dâvûd b. Ali ez-Zâhirî, İbrâhim el-Harbî, Kadî İsmâil el-Cehdamî, İbn Hanbel'in oğulları ile Merrûzî gibi Bağdat'ta etkili âlimlerin yaşadığı bir dönemde Enmâtî, Mısır'dan hem Şâfiî'nin "cedîd mezhebi"ni temsil eden eserlerini hem Müzenî'nin kitaplarını getirip okutmaya başlamış ve Bağdat'ta Şâfiî mezhebine olan ilginin artmasını sağlamıştır. Onu Şâfiî mezhebi tarihinde önemli kılan diğer bir husus, teşekkül döneminin iki önemli ismi olan Müzenî ile İbn Süreyc arasındaki irtibatı sağlamış olmasıdır. İkinci nesil Şâfiî âlimleri içerisinde fikhî yetkinlik bakımından en çok temayüz eden isimlerden olan Enmâtî, mezhebin Irak topraklarındaki gelişiminin temellerini atmıştır. Ebü Âsım el-Abbâdî, Enmâtî'nin Bağdatlılar arasındaki konumunun, Müzenî'nin ilmi birikimini Nişâbur'a taşıdığı için İbn Huzeyme'nin Nişâburlular arasındaki konumuna denk olduğunu söyler. Sübkî'nin değerlendirmesine göre İbn Huzeyme ilmi birikim ve itibar bakımından Enmâtî'den daha üstün olmakla birlikte Enmâtî İbn Süreyc, İstahrî, İbn Hayrân gibi önemli talebelere hocalık yaptığı için bir adım öne çıkmıştır. Mezhebin ana damarını Müzenî'den başlayıp İbn Süreyc ve talebelerine uzanan bu silsilenin teşkil edışı ve İbn Huzeyme'nin gerek kendi fikhî tavır gerekse mezhepte etkin talebelerinin olmayışı gibi sebeplerle mezhepteki yerinin daha gerilerde kaldığı görülür.

Enmâtî halku'l-Kur'ân tartışmalarında ehl-i hadîs yaklaşımını benimsemiş bir fakihdir. Mısır yıllarının son döneminde, Müzenî'nin halku'l-Kur'ân meselesi hakkındaki görüşünü açıklamamış olması ve onun yaratılmışlığı benimsediğine dair söylentilerin yayılması üzerine Enmâtî arkadaşlarıyla birlikte hocasından akideye dair görüşlerini açıklamasını istemiştir. Aralarında geçen konuşmadan Müzenî'nin

ehl-i hadîs çevrelerinde itibarının zedelenmeye başladığı ve talebelerinin bu durumdan rahatsız olduğu anlaşılmaktadır. Müzenî, Kur'an'ın mahlûk olmadığına inandığını, ancak bu tartışmalara girmek istemediği için o güne kadar görüşünü açıklamadığını söylemiş, görüşünün yayılması üzerine Cehmîyye'nin reîsürrüesâsı İbnü'l-Asbağ kendisini sorguya çağırmış ve onun yerine Enmâtî sorguya giderek İbnü'l-Asbağ ile münazaraya girişmiştir. Enmâtî, Müzenî aracılığıyla Şâfiî'nin kelâm aleyhindeki ifadelerinin dahil olduğu akide dair birtakım görüşlerini nakletmiştir.

Herhangi bir eser kaleme aldığı bilinmeyen Enmâtî'nin usul ve fûrûa dair görüşleri mezhep kaynaklarında nakledilmiştir. Enmâtî, kıyasın hüccet oluşuyla ilgili tartışmaların yoğunlaştığı bir dönemde celi kıyasla nasların tahsis ve neshe-dilebileceğini söylemiş, böylece kıyasın alanını genişletme yönündeki görüşleri savunmuştur. Öğrencileri olan İstahrî ve İbn Süreyc ile aralarında geçen bir müzakerede nas-ictihad-kıyas ilişkisi hakkında değerlendirmelerde bulunduğu görülür. Fûrûda bazı muhalif görüşleri olmakla birlikte genel olarak Şâfiî'nin fikirlerine bağlı kaldığı için kendisinin ortaya koyduğu görüşler mezhepte "vecih" diye kabul edilir ve bu yönden Ebü Sevr gibi müstakil müctehidlerden ayrılır (Nevevî, II, 200). Şâfiî'ye muhalif olan bazı görüşlerinde Ebü Hanîfe ile muvafık olduğu dikkati çeker. Enmâtî hakkında kullanılan "Bağdat müftüsü" nitelmesi kendi döneminde itibar edilen bir fakih olduğuna işaret eder.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Batta, *el-İbâne 'an şer'i'ati'l-fırakâ'n-nâciye* (nşr. Osman Abdullah Âdem el-Esyûbî), Riyad 1418, III, 60; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir* (nşr. Ali M. Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmevcûd), Beyrut 1419/1999, I, 301, 302; III, 120, 384; IV, 116; V, 25; Ebü Âsım el-Abbâdî, *Tabakâtü fukahâ'i's-Şâfi'iyye* (nşr. G. Vitestam), Leiden 1964, s. 51; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd* (nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Beyrut 1422/2002, XIII, 175; Şî-râzî, *Tabakâtü'l-fukahâ'*, s. 104; Şemsüleimme es-Serahsî, *el-Uşûl* (nşr. Ebü'l-Vefâ el-Efgânî), Kahire 1372, II, 66; Yahyâ b. Ebü'l-Hayr el-İmrânî, *el-Beyân fi mezhebi'l-İmâm eş-Şâfi'i* (nşr. Kâsım Muhammed en-Nûrî), Beyrut 1421/2000, I, 50; III, 159, 377; IV, 211; V, 85; VI, 368; XI, 163; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), V, 271; Nevevî, *Tehzîb*, II, 200; İbn Hallikân, *Veşeyât*, III, 241; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, X, 460; Sübkî, *Tabakât* (Tanâhî), II, 301-302; İsnêvî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I, 44-45; Bedreddin ez-Zerkeşî, *el-Bahrü'l-muhtâf*, Kahire 1414/1994, IV, 492; V, 290; VII, 349; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I, 80-81; Ali b. Süleyman el-Merâdî, *et-Tahbîr şerhu'l-Tahrîr fi uşûli'l-fikh* (nşr. İvâz b. Muhammed el-Karanî), Riyad 1421/2000, VI, 3067-3069.

NAIL OKUYUCU